

Kreetalainen papitar tai hedelmällisyysjumalatar käsissään luonnon uudistumista ja elinvoimaa symboloivat käärmeet. Pienoispatsas Knossoksen palatsista Kreetalta n. 1700 eKr. (Pirros: Rauni Hulke)

5. TSIFTETELI - KUUMA YÖ JANOAA EROTIKKAA

5.1 Kybele-kultti ja hedelmällisyysrituaalit tanssin kehtona

Tsifteteli on monissa Lähi-Idän ja Pohjois-Afrikan maissa tavatun itämaisen tanssin (vatsatanssin, arabialaisen tanssin, seitsemän hunnun tanssin, Salomen tanssin, haaremitanssin, napatanssin, raqs sharqin - nimiä on leegio) kreikkalainen muoto. Itämaisesta tanssista on todisteita liki 5000 vuoden takaa. Tanssin alkuperä liittyy todennäköisesti hedelmällisyyskultteihin ja äitijumalattaren palvontaan.¹⁶¹ Tuhansia vuosia sitten, kun ihminen siirtyi metsästyksestä ja keräilytaloudesta maanviljelyyn, syntyi käsitys maan jumalattaresta, kasvun antajasta.¹⁶² Syntyivät analogiat naisen ja maan välille: molemmat tuottivat arvoituksellisella tavalla hedelmää, maa vuotuisen ja nainen kuukautisen kierron mukaan. Hedelmän tuottamisen sykliä rinnastettiin kuuhun, jonka vaiheet vaihtuvat säännöllisesti ja väijäämättä ajan kulumisen, kuunkierron myötä.

Nainen on luomisprosessin osana ollut pyhä, joten tanssi on ollut ilon ja kunnioituksen ilmaus naisen (ja maan) synnyttämistä ja luomisvoimaa kohtaan. Pyörivät ja pehmeät tanssiliikkeet, kuten myös tsiftetelissä, eritoten lantionpyöritys, esiintyvät kaikkialla maailmassa luonnonkulttuurien hedelmällisyys- ja kulttitansseissa.¹⁶³ Vatsatanssin perinne on syntynyt muissakin maissa kuin vain Kreikassa ja Lähi-Idän alueella. Kaikkia näitä maita yhdistää se, että niissä on palvottu **kuuta** jumaluutena.¹⁶⁴ Kreikassa kuu oli Afroditelle pyhitetty.

Erilaisia äitijumalattaria kuten anatoliaista¹⁶⁵ *Kybeleä* palvottiin kristinuskoa edeltäneinä vuosisatoina temppeleissä näkyvin menoin:

¹⁶¹ Seppänen, 14.

¹⁶² Kuusniemi, 7.

¹⁶³ Seppänen, 14.

¹⁶⁴ Vornanen, 1988, 40.

¹⁶⁵ Anatolia, turkin kielellä *Anadolu*, merkitsee suomeksi "täynnä äitejä".

Kybele-kultin tunnetuin rituaali on kevään juhla, (---) jolloin maan tulevaa hedelmällisyyttä juhlittiin toistamalla Attiksen (nuoren jumalan) legendan tapahtumia. Temppeleihin asetetun havupuun ympärillä tanssittiin rytmi- ja puhallinsoittimien säestyksellä villiin ekstaasiin.¹⁶⁶

Toisinaan rituaalin miespuoliset harjoittajat kastroivat itsensä ekstaasissa ja asettivat sukuelimensä villalangoin koristellun havupuun oksille. Itsensä kastroiminen kuului ainakin osaksi pappisvihkimystä, sillä kulttiin täysin antautunut sai olla joko nainen tai eunukki, kuten oli myös efesolaisen Artemis-kultin kohdalla.¹⁶⁷

Välimeren piirissä oli Kybelen lisäksi muitakin hyvin vanhaan kulttuurin kerrostumaan kuuluvia naisjumaluuksia. Näitä olivat kreikkalaisten *Gaia* eli äiti maa, tämän tytär *Rhea*, jota palvottiin erityisesti Kreetalta sekä egyptiläisten *Isis*, elämän ja hedelmällisyyden jumalatar, josta sittemmin tuli myöhäisantiikissa hyvin suosittu myös Roomassa. *Demeter*, vanha kreikkalainen jumaluus tämäkin, oli maan, hedelmällisyyden, sadon ja maanviljelyn jumalatar. *Kybele* (heettiläisillä *Kubaba*) oli kuten mainittu aasialainen luonnon elinvoimaa suojaava jumalatar, josta Roomassa tuli *Magna Mater* (tunnettiin myös nimillä *Cybebe*, *Cybelis*, *Qybala*) ja joka toimi myöhemmin esikuvana kristittyjen Maria-kultille.¹⁶⁸

Kristittyjen Mariasta on kirjoittanut Helsingin Sanomissa julkaistussa jutussa myös kulttuurintutkija Harald Haarmann:

pakanallisuutta vastaan käytiin 300- ja 400-luvulla perusteellista uskonsotaa, sillä kristinusko ei kukoistanut siten kuin kirkon edustajat olisivat odottaneet. Kristuksen vapahtajan rooli jäi vähäiseksi varsinkin niillä alueilla, missä kansa ei voinut unohtaa entisiä jumalattariaan.

Ihmisiä kastettiin, (---) mutta samat ihmiset

166 Legendan mukaan Attis silpoi itse itsensä. Tästä mm. Parpola, 59.

167 Kuusniemi, 20.

168 Matilainen Yliopisto -lehdessä 17/1994, 15.

lähtivät kirkosta piilopaikkoihin palvomaan entisiä vahvoja jumalattaria ja uhraamaan heille. Lopulta Maria voitti pitkään kestäneen uskonsodan. (---) Jeesuksen äidin oli pakko suostua kompromisseihin, (---) koska kansan sielu oli voittamaton. (-- -) Entisten pyhäkköjen tilalle rakennettiin kirkkoja ja vanhoissa tutuissa paikoissa palvottiin uutta jumalaa.

Maria jopa omaksui entisten kilpailijoidensa ominaisuuksia, joten ihmiset palvoivat häntä samoista syistä kuin entisiä jumalattaria. Kyproksen Pafoksessa, Afroditen entisen pyhäkön raunioissa on säilynyt kivi, joka symbolisoi jumalattarta. Ennen kuin kivi 1930-luvulla siirrettiin Nikosian museoon, raskaana olevat naiset lähtivät öisin kiven luo ja pyysivät Marialta terveitä lapsia ja runsaasti äidinmaitoa.¹⁶⁹

Vähä-Aasiasta ja sen kauppakaupungeista muodostui uskonnollisten ideoitten osalta itäisten ja läntisten vaikutteitten kohtaamispaikka. Vähäaasialaisen Efeson kuuluisa jumalatar oli *Artemis*, jolla joittenkin tutkimusten mukaan oli useita perin epäkreikkalaisia piirteitä.¹⁷⁰

Jo Kreikan klassisena kautena olivat mysteeriuskonnot ja ekstaattiset kultit olleet naisten suosiossa. Myöhemmin antiikissa nämä uskonnon muodot hallitsivat uskonnollista elämää, joten naiset toimivat ja näkyivät myös tällä yhteiskunnan alueella. Historia tuntee useita papittaria, jotka olivat arvostettuja ja aktiivisia.¹⁷¹

Muinaisten mysteeriuskontojen ja -kulttien yhteydestä hedelmällisyysjärjestelmään toteaa kreikkalaisen antiikin uskonnollisuuden tutkija Aronen:

Maan hedelmällisyyteen ja kasvullisuuteen liittyvä tematiikka näyttää eriasteisena liittyvän moniin muihinkin mysteerikultteihin. Niinpä on toisinaan yhtenä mysteeriuskontojen lähtökohtana viitattu Lähi-Idän arkaaisiin hedelmällisyyskultteihin, joissa jonkinlainen salainen seremonia yhdistyy vuodenaikojen kiertokulkuun ja maan kasvullisuuden edistämiseen (me-

169 Helsingin Sanomat, 26.3.1996: "Maria-kultti".

170 Katso Apostolien teot, 19. luku, "Efesoksen mellakka".

171 Setälä, 86-87.

sopotamialaiset Inanna-Ishtar ja Dumuzi-Tammuz-riitit).¹⁷²

Hedelmällisyysriiteissä tanssiminen ja prostituutio kuuluivat usein yhteen, näin esimerkiksi Korinton Afroditen temppelissä.¹⁷³ Afroditehan oli tunnetusti kauneuden, kuun ja rakkauden jumalatar, miehen ja naisen yhdistäjä, jonka kulttiin kuului avoin iloisen eroottisuuden ilmaisu ja rietastelevat näytelmät.¹⁷⁴ Afroditen temppeleissä sijaitsi samassa yhteydessä yleisesti teatteri. Tsifetelin eroottinen, ajoin näkyvän rietas ilmaisuuden tyyli on juuri edellä luetelluista tekijöistä peräisin, kuten tulemme jatkossa huomaamaan.

Kreikkalaisten harrastamalla hedelmällisyystanssilla oli antiikin aikana kolme muotoa (paikallisten muunnelmien lisäksi). Nämä olivat ensinnäkin *taiteellinen tanssi*, jota harjoittivat ammattilaiset, (entisaikana temppelipapittaret ja -papit, transvestiitit ja eunukit, tänä päivänä muun muassa vatsatanssin ammattilaiset eri maissa) toisekseen *kansan tanssima* vapaatyylinen hedelmällisyystanssi ja kolmanneksen, *didaktinen tanssi*. Viime mainitun tarkoituksena oli opettaa vastaviihtyjä tai pian kihlautuvia pareja oikeanlaisiin rakkauden taiteen ja aktin liikkeisiin sekä asenteisiin. Katsottiin näet, että luonnolliseen sukupuolisuuteen kuului muiden muassa hyväksytyyn parittelun rajoittaminen lisääntymispyrkimykseen, miehen aloitteellisuus yhdistettynä hallitsevaan asemaan ja naisen taipumus viettelelyyn. Naisen kevytkenkäisyydestä seurasi ankara patriarkaalinen rangaistus.¹⁷⁵ Muinainen uskonnollinen hedelmällisyystanssi tunnettiin nimellä *koilia*, "vatsa". Maallistunut muoto tunnettiin nimellä *kilikos horos*,¹⁷⁶ kirjaimellisesti "vatsatanssi".

172 Aronen, 260.

173 Christina Wallin artikkeli Shahrzad-lehdessä 4/1991, 47.

174 af Hällström, 1994. Jumalmyyttien mukaan Afrodite syntyi Kronos-jumalan sirpillä irtileikatuista sukuelimistä. Irtileikattu ruumiinosa putosi mereen ja muuttui vaahdoksi, josta Afrodite nousi ylös. Nimi Afrodite tarkoittaa käännettynä "vaahdosta syntynyttä".

175 Setälä, 99.

176 Vornanen, 1988, 41.

Kreikan heimoista lyydialaiset ja joonilaiset¹⁷⁷ ovat olleet antiikista asti kuuluisia hedelmällisyystanssin taitajia.¹⁷⁸ Tämän päivän kreikkalaiset kansanlaulut taasen muistuttavat vaikkapa siitä, miten Hioksen naiset tanssivat taidokkaasti tsifeteliä.

Kreikan hedelmällisyysjumalattarista Kybelen ja Afroditen on väitetty perineen joitain "villejä", epäkreikkalaisia ominaisuuksia Lähi-Idän hedelmällisyyskulteista. Jumalatar-kulttien, jotka olivat suureksi osaksi myös mysteerikultteja, villeys, voimakas elämyksellisyys, mahdollinen verenvuodatus ja ruumiillisuus tarjosivat vastapainon kreikkalaisen kulttuurin henkisten arvojen korostamiselle. Monesti näitä kultteja harjoitettiin salassa, näkymättömissä järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella. *Bacchus*-kultin meluisat, hurmokselliset osallistujat, *mainadit*, vaelsivat esimerkiksi vuorilla ja metsissä kaupunkien ulkopuolella.

Kristinusko ja islam tuomitsivat riitteihin pohjautuvat hedelmällisyystanssit epäjumalanpalveluksena. Myös kurtisaanien juomingeissaan harjoittama tanssi jäi moraalittomuudessaan jyrän alle. Egyptissä esimerkiksi povaamista ja prostituutiota harjoittaneet *ghawwazit* häädettiin pois kaupunkien keskustasta. He pystyttivät vast'edes leirinsä kaupunkien ulkopuolelle sen kummemmin tapahtuneesta häiriintymättä. Pyhä tanssi muuttui sekulaariksi viihteeksi ja säilyi naisten alakulttuurissa.¹⁷⁹ Vatsatanssi hylättiin uusien moraalisten normien painostuksesta, mutta Kreikan kohdalla tanssi ei jäänyt aivan unohtuiksi. Tanssiperinne kuin myös Kybelen kultti säilyi Vähän-Aasian ja Anatolian alueella. Niinpä tsifeteliä kutsutaankin Kreikassa myös nimellä *Anatoliko horo*, anatolialainen tanssi. Tanssiperinteen säilymiseen Anatoliassa on vaikuttanut kristinuskon normiston vaikutuksen jääminen kanta-Kreikkaa vähäisemmäksi. Lisäksi Anatolia kuuluu kulttuurialueeseen, jossa miesten ja naisten välisessä kanssakäymisessä vallitsevana käytänteenä naisen tulee yrittää tanssin kautta viehättää miestä

177 Asko Parpola, 58, kirjoittaa Lähi-Idän hedelmällisyyskulteista: "Frygia, Lydia ja yleensä Vähän-Aasian länsirannikko palvoivat ensimmäisellä vuosituhannella eKr. Kybele-nimistä jumalatarta, jonka kultin varhaisimmat kreikkalaiset siirtokunnat omaksuivat levittäen sitä laajalle alueelle".

178 Petridis, 45.

179 Seppänen, 14.

ja pyrkiä houkuttelemaan tätä liikkeillään.¹⁸⁰

Lähi-Idän kansojen keskuudessa elää legenda, jonka mukaan mustalaiset toivat tullessaan itämaisen tanssin perinteen Intiasta. Tsifteteliä ja siihen liittyvää musiikkia luultiin Kreikassa virheellisesti mustalaisten perinteeksi. Tällöin valtaväestö ei antanut tanssille arvoa.

5.2 Antiikin Kreikan naisen rooli

Ymmärtääksemme tämän päivän tsiftetelin olemusta on syytä tarkastella hiukan kreikkalaisen naisen antiikinaikaista yhteiskunnallista asemaa ja roolia. Antiikin perinnöllä on vaikutuksensa tämän päivän kreikkattaren käytökseen. Kaupunkikulttuurissa ja kansantanssissa on edelleen löydettävissä samoja naiseen liittyviä käsityksiä kuin menneisydessäkin.

Antiikin lähteistöjen esittämien käsitysten mukaan kreikkalaisen valtion suhtautuminen naiseen oli yhtäältä ihaileva ja kunnioittava, toisaalta eristävä ja halveksiva.¹⁸¹

Kaupunkivaltio, *polis*, rinnastettiin aina mieheen ja kotitalous, *oikos*, oli naisen elämänpiiri.¹⁸² Julkinen elämä nähtiin parempana yksityiseen elämänpiiriin verrattuna. Naiset olivat sekä halveksittuja että ihailtuja naisena olemisessaan,¹⁸³ kansanteorian mukaan seksuaalisesti kuumempia kuin miehet, intellektuaalisesti tosin tasa-arvoisia heidän kanssaan. Naisille ei ollut suotu valtaa kaupunkivaltiossa, mutta jumalattarina he olivat vain Zeukselle alistettuja. Nainen oli kuin Pandora, epäilyttävä lahja jumalilta.¹⁸⁴ Yhteiskunta arvosti miehiä ja naisia eri kriteerein. Miehet saivat arvostusta hankittujen saavutusten mukaan ja naiset reproduktiotehtävänsä ja sosiaalisten suhteiden mukaan.¹⁸⁵ Naisen rooli tuottaa jälkeläisiä, hyvinkin

180 Petridis, 52.

181 Setälä, 52.

182 Setälä, 51.

183 Setälä, 11.

184 Setälä, 11.

185 Setälä, 110, 111.

tuleviksi sotureiksi kaupunkivaltioitten armeijoille, nähtiin tärkeänä.

Ajan hengen kuriositeettina mainittakoon käsitys hysteriasta naisille tyypillisenä vaivana. Antiikin viisaat määrittivät hysterian (kreikan *hyster* = 'kohtu') tilaksi, jossa hedelmöittymätön kohtu alkoi liikehtiä levottomasti naisen sisällä aiheuttaen täten tuskaisan, hallitsemattoman olotilan. Kreikkalaiset lääkärit eivät pitäneet ikuista neitsyyttä terveellisenä eivätkä toisaalta tarkoituksenmukaisena. Terve nainen oli hedelmällinen ja tuli äidiksi.¹⁸⁶

Kreikkalaiselle kulttuurille ominaiset vastakohtaparit tulivat myös esiin seksuaalisuuden alueella sukupuolta määritettäessä. Kreikkalaiset erottivat aktin tai sysäyksen, antajan tai vastaanottajan, tekijän tai teon kohteen.¹⁸⁷ Mies miellettiin, kuten nykyäänkin, aktiiviseksi osapuoleksi. Tosin, kuten on asianlaita myös Lähi-Idässä ja islamilaisessa kulttuurissa, naisen seksuaalisuus hahmotetaan arvaamattomaksi ja vaaralliseksi. Oveluudellansa ja viehätysvoimallansa nainen voi sulkea miehen lemмен pauloihin, niin että mies hahmotetaan tämän prosessin uhrina ja nainen suorastaan saalistajana.¹⁸⁸

Kreikassa rakkauden tunnetta ja samalla ilmitulevaa naisellisen viehätysvoiman tehokkuutta kuvaavat muun muassa sellaiset kielikuvat kuin "tikari pisti sydämeeni" ja "juotit minulle myrkkyä". Sanonnat kuvaavat osaltaan kreikkalaisten kansallisen luonteen ominaisuuksia, joita ulkopuolisten havainnoitsijoiden mukaan ovat juonittelu ja kierous. Naisessa piilee salaperäisiä voimia. Hän voi seksuaalisuudellaan saattaa epäjärjestykseen miesten järjetyksessä pitämän maailman.¹⁸⁹ Kaunis nainen voi saada miehet

186 Setälä, 109.

187 Setälä, 95.

188 "Tuhannen ja Yhden Yön Satujen" myyttinen kertoja prinsessa Shehardzane on esimerkki ovelasta ja viehättävästä naisesta, joka "pelasti päänsä käyttämällä sitä". Tarkempaa tietoa naisen seksuaalisuudesta ja asemasta islamilaisessa yhteiskunnassa tarjoaa esimerkiksi alan tunnustettu tutkija, marokkolainen Fatima Mernissi. Ks. esim. hänen teoksensa "Beyond the Veil. Male-Female Dynamics in Muslim Society".

189 Kauniina esimerkkinä tästä toimii Aristofaneen näytelmä "Lemmenlakko", jossa naiset pidättyivät aviollisesta seksin harjoittamisesta, kunneka heidän siippansa lopettavat ainaisen sotimisen.

menettämään itsehillintänsä, jolloin nämä joutuvat ruumiillisten himojen ja viettien riepotehtaviksi.¹⁹⁰ Vastapainona naisen ja naisen seksuaalisuuden uhkalle kreikkalaisyhteiskunnassa hallitsevat patriarkaaliset säännöt ja rajoitukset, jotka ylläpitävät sosiaalista järjestystä.

Ei liioin ihme, että varhaisten piirtokirjoitusten mukaan naisille ominainen hyve oli *sofrosyne*, mikä pitää sisällään säädyllisyyden, kohtuullisuuden ja itsehillinnän.¹⁹¹ Toisaalta mainittu hyve liitettiin avioliiton molempiin osapuoliin filosofien ajatusmaailmassa. Naisen ei ollut soveliasta ylittää perinteisiä rajoja.¹⁹² Aktiivista naista uhkasi rajanylityksestä, hybrikseen joutumisesta, kosto korkeampien voimien taholta. Asetettua järjestystä ei saanut rikkoa tai muuttaa, sillä silloin kosmosta hallitsevat voimat tuhosivat muutosta hakevan yksilön.¹⁹³ Yksilö kantoi sukunsa ja sukupuolensa velvoitteita mainitussa maailmanjärjestyksessä.

Edelleen, ihmisen tuli hallita eroottiset tunteensa ja oltava mallina muille.¹⁹⁴ Avioliiton ulkopuoliset suhteet olivat naisilta kiellettyjä, eivät kuitenkaan miehiltä.¹⁹⁵ Mies saattoi halutessaan käydä huvittelemassa kurtisaanin luona. Kurtisaaneilla oli oma tunnustettu asemansa kreikkalaisyhteiskunnassa. Miehellä saattoi olla vieläpä jalkavaimo, *pallake*. Vaimo kuului miehelle ja miehen tehtävä oli suojella vaimoa. Jos mies hylkäsi vaimonsa ja kirjaimellisesti viskasi hänet ulos talostaan, tunnettiin vaimo tämän jälkeen kansanlauluistakin tutulla nimikkeellä *zontohira*, "elävä leski", jonka kanssa ei ollut luvallista avioitua uudelleen. Mies valvoi perheen ja suvun naisten säädyllisyyttä rankaisten rikkeet näkyvällä toiminnalla. Mies

190 Arabialainen sananlasku: "Miehen kauneus on hänen älyssään, naisen äly hänen kauneudessaan".

191 Setälä, 86.

192 Setälä, 43.

193 Setälä, 43.

194 Setälä, 98.

195 Setälä, 98.

kuului vain itselleen kuten nykyäänkin.¹⁹⁶ Vaiteliaisuus oli naiselle kunniaksi. Odotettiin, että nainen puhui vain aviomiehelleen.¹⁹⁷

Näin on havaittavissa, että antiikin Kreikan naiselta vaadittiin itsehillintää sekä rajoitettua, hillittyä käytöstä. Osallistumismahdollisuudet yhteiskunnassa vaikuttamiseen olivat vähäiset. Nainen oli kotipiirissään perheenäitinä ja **synnyttäjänä** arvostettu. Naisen kahtalaisuus ilmenee siinä, että naisia on kuvattu antiikissa toisaalta jumalattarina ja orjattarina, toisaalta vaimoina ja prostituoituina, sitten papittarina¹⁹⁸ ja palvelijoina sekä kristittyinä ja pakanoina.¹⁹⁹ Uskonnon rooli oli toimia naisten ilmaisun ja toimimisen kanavana. Uskonto antoi naiselle mahdollisuuden luoda omia riittejä ja kehittää vastakulttuurinsa, paeta arjesta juhlaan.

Uskonto on eri aikakausina muutoinkin tarjonnut yhteiskuntaan jäsentymisen tien niille yksilöille, jotka eivät avioliiton ja sitä myötä perheeseen, sukuun kuulumisen kautta ole sijoittuneet yhteiskuntaan. Uskonto ja mysteerikultit tarjosivat vaikutuskanavan arvostella valtaapitäviä ryhmittymiä. Yhteiskuntaan jäsentyminen tapahtuu Kreikassa edelleen pääsääntöisesti perheen ja suvun kautta, joitten ulkopuolelle jääminen, yksinäisyys, merkitsee sosiaalista kuolemaa.²⁰⁰ Mustiin pukeutuneet, kadunkulmissa kerjäävät leskivaimot osoittavat omalla tavallaan, mitä merkitsee perheestä ja suvusta ulkopuolelle jääminen käytännössä sitten kun yksilöllä ei ole huolenpitäjää, holhoajaa, ylöspitävää perhettä.

196 Aviomiehen esittämä kasku tämän päivän Kreikasta: "Vaimoni on naimisissa, minä en".

197 Setälä, 109.

198 Kuuluisin Delfoin oraakkeli, ennustuksia välittänyt henkilö, oli Pythia, nainen. Kirkkoisät paheksuivat häntä. Tähän on saattanut vaikuttaa Kreikan esikristillisessä mytologiassa vallinnut rinnastus, jossa seksuaalinen halu liittyi saannollisesti Apollonin suhteisiin profettoihiinsa (Setälä, 109).

199 Setälä, 198.

200 Pahimpia kreikkalaisten käyttämiä haukkumasanoja on 'aasi'. Syy on ilmeinen: aasilta puuttuvat sosiaaliset kontaktit, joten aasi on yhteiskunnan hylkiö. Heprean kieli tuntee vastaavalla tavalla tämän haukkumasanan (*hamor*). (Ks. esim. Herzfeld, 1985, 144.)

Antiikin yhteiskunnan perheettömät kurtisaanit muodostivat oman Adoniksen palvontaan keskittyneen kulttinsa. Adonis oli sukupuolisen hillittömyyden ja sukupuolihurjastelun myyttinen katalysaattori, sankarihahmo, joka tarjosi vastakohtaan perheessä ja avioliitossa harjoitetulle seksielämälle. Adonis nähdään olympolaisessa jumalsysteemissä, näin etenkin Kyproksella, Afroditen hedelmöittäjänä rakastajajumaluutena, joka saa maan hedelmälliseksi siemenellään.²⁰¹ Nykypäivän Kreikan miesten *kamaki*-alakulttuuri, joka perustuu naimattomien miesten yhdessä harjoittamaan turistinaisten vikittelemiseen ja viettelemiseen, voidaan niin ikään hahmottaa yhdenlaisena, urbanisoituneena yhteiskuntaan jäsentymättömien "uskontona", ajanviettenä ja sosiaalisena pelinä joka tapauksessa.²⁰² Rhodoksen saarella *kamaki*-rantaleijonayhteisö on jopa järjestäytynyt organisaatioksi jäsennumeroineen ja pakollisine AIDS-testeineen.

Tsifteteli on naisen olemuksen kahtalaisuuteen pohjautuva tanssimisen tapa. Päivisin itsensä hillitsevä, roolien ympäröimä Kreikan nainen muuttuu parhaimmillaan yön pimeydessä sisätiloissa, naisellisen prinssiin maaperällä tunnevaltaiseksi, energiseksi, rooleista irrottautuneeksi, vietteleväksi olennoiksi. Hän heittäytyy Eroksen, rakkauden kosmisen voiman valtapiiriin - parhaassa tapauksessa yllään lyhyydellään kriittistä mittaa lähentelevä vartalonmyötäinen hamonon ja kaula-aukkonsa laajudella miesihmisessä veret pysäyttävä pusero. Pandoran henki herää eloon. "I nihta theli Erot", sanoo takavuosien iskelmäthitti. Suomeksi: "Yö janoaa (eroottista) rakkautta".

5.3 Kybele muuttaa kaupunkiin - tanssin urbanisoituminen

Kului vuosisatoja, kunnes vuosina 1921-22 Kreikan Turkkiä vastaan käymässä sodassa kokeman tappion vuoksi Turkki karkotti alueillaan asuvia kreikkalaisia noin puolentoista miljoonaa. Emämaahan tulvineet pakolaiset asettuivat valtaosaltaan asumaan suurkaupunkien kuten Ateenan ja Thessalonikin slummeihin. Pakolaiset, "*manges*" tai "*tekes*" kreikkalaiselta pilkanimeltään, toivat mukanaan oman musiikki- ja tanssikulttuurinsa. Kehittyivät musiikkikahvilat ja ahtaisiin kaupunkiolosuhteisiin sopeutuneet *suur-*

201 Kuusniemi, 19.

202 Asiasta lähemmin, ks. Eeva-Maria Niemisen pro gradu-työ, 1992.

kaupunkitanssit, joihin nyt tsiftetelikin kuului.²⁰³ Tsiftetelistä tuli nyt suurkaupunkien kapakoitten tanssi, osa kreikkalaisen yhteiskunnan aluksi halveksittua *rebetis*-alakulttuuria.²⁰⁴ Tsifteteli oli näin palannut Kreikkaan, mutta kesti kauan, ennen kuin tanssi ja samalla sen ympärillä vaikuttanut alakulttuuri sai arvostusta.

Rebetikossa, rebetis-kulttuurin lauluissa, tsiftetelin rytmiset mukaan lukien, esiintyneet turkinkielen lainat ja pakolaisten mukanaan tuomat turkkilaisvaikutteiset tavat (hashiksenpoltto näkyvimpänä) nähtiin likaisina ja perin epäkreikkalaisina kanta-Kreikassa. Vieläkin kysyttäessä kreikkalaisilta (tai jopa suomalaisilta alan harrastajilta) tanssin alkuperää he väittävät tanssia turkkilaiseksi. Kristinuskon esittämä paheksunta ja kulttuurilliseen puritaanisuteen tähdännyt kreikkalainen nationalismi, joka itsenäistymisestä asti on kytenyt myös koululaitoksessa, on jättänyt jälkensä asenteisiin.

Seuraavassa eräs tunnettu kreikkalainen tsiftetelilaulu. Olen alleviivannut kreikkalaisesta tekstistä turkkilaisperäiset sanat, joita rebetikon lauluissa tapaa tuon tuostakin:

ΣΗΚΩ ΧΟΡΕΨΕ ΚΟΥΚΛΙ ΜΟΥ
ΝΑ ΣΕ ΔΩ ΝΑ ΣΕ ΧΑΡΩ

Σηκω χορεψε κουκλι μου να σε δω να σε χαρω
τσιφτετελι τουρκικο νιναναι γιαβρουμ νιναναι

(Ρεφραιν)

Θα σου τραγουδησω παλι στον ασικικο χαβα
Κουνα λιγο το κορμι σου νιναναι γιαβρουμ νιναναι

(Ρεφραιν)

203 Legendan mukaan kuuluu rebetikoajan buzukinsoitaja Jannis Papaioannu soitti uransa alussa siinä määrin pahamaineisessa musiikkikapakassa, että piti jatkuvasti ladattua pistoolia taskussaan.

204 Rauni Vornanen kääntää monissa kreikkalaista tanssia koskevissa artikkeleissaan ja puheissaan rebetis-sanan suomenkielen sanalla *sälli*.

Μια φορά μοναχά ζούμε μεσ' στον ψευτικό ντουμια
Πρέπει λίγο να χαρούμε νιναναι γιαβρουμ νιναναι

(Ρεφραίν)

TULE TANSSIMAAN, KULTASENI

Tule tanssimaan, kultaseni ja anna minun nähdä sinut ja olla onnellinen. Tanssi turkkilaista tsifteteliä, ninanai, javrum, ninanai.

(Kertaus)

Laulan sinulle vetävän laulun jälleen, keinuta hiukan kroppaasi, ninanai, javrum, ninanai.

(Kertaus)

Kerran vain elämme tässä valheellisessa maailmassa. Meidän täytyy hieman iloita keskenämme, ninai, javrum, ninanai.

(Kertaus)²⁰⁵

5.4 Suurkaupunkitanssit - uusi tanssimisen perinne

Kreikan suurkaupunkitanssit ovat uuden ajan tuote ja olemukseltaan maaseututansseille - kuten esimerkiksi juuri tsamikokselle - vastakkaisia. Kreikan kulttuurissa kaikkialla häilyvä kahtiajakoisuus tulee jälleen esille. Näistä keskinäisistä eroavaisuuksista Otavan Iso Musiikkitietosanakirja tietää kertoa seuraavaa:

maaseutuväestön tanssit ovat ilmausta yhteiskunnallisesta yhteenkuuluvuuden tunteesta (niitä tanssittiin mm. häissä ja

205 Kreikankieliset sanat julkaissut Hungaroton Artisjus, Révai Nyomda, Budapest, Hungary 1986 *Sirtos*-levyn liitteenä. Käännös omani.

uskonnollisissa juhlissa) ja ne saivat muotonsa ja esitystapanakin tämän perusteella; näitä tansseja (---) esittivät ryhmät.

Suurkaupunkien kansanomaiset tanssit ovat sitä vastoin **ennen muuta yksilöllisiä tansseja** (---). Maaseudun kansantanssit ovat upeita, avoimia ja iloisia; ne esitettiin ulkosalla loisteliaissa puvuissa ja tanssittiin laajassa piirissä ylöspäin suuntautunein liikkein. Suurkaupungin tanssit ovat sitä vastoin **itsekeskeisiä ja yksilöllisiä**; ne tanssitaan **sisätiloissa loputtomasti vuorotellen**, ja niille on ominaista **eleiden ja liikkeiden vähäiset vivahteet**.²⁰⁶

Kuten ylläolevasta lainauksesta käy ilmi, suurkaupunkitanssit ovat kaupunkien ahtaisiin olosuhteisiin sopeutuneita tansseja. Niinpä tanssin liikkeille on tyypillistä, että liikuttaessa tiettyyn suuntaan tanssilattialla palataan pian kohtaan, josta lähdettiin liikkeelle. Kaupunkilaistansseja on neljä kaiken kaikkiaan. Tanssit olivat alun alkujaan maalaistansseja tai muuhun kuin ensisijaisesti kaupunkilaisten tanssin harrastukseen tarkoitettuja; *tsifteteli* oli rituaalinen tanssi, *zeimbekikos* (tai: *zeibekikos*) vähäaasialaisen zeimbek-heimon miesten taistelutanssi, *hasapikos* Konstantinopolin teurastajien ammattikunnan tanssi ja *karsilamas* makedonialainen antikristosparitanssi. Tanssit ovat edelleen kehittyneet elleivät yksinkertaistuneetkin suurkaupunkien tavernoitten ja niissä harjoitetun musiikin yhteydessä 1900-luvulla. Individualistinen tanssi tuli esiin.²⁰⁷ Tanssin rituaalinen tai rituaalinen yhteys lakkasi vaikuttamasta tanssiin osallistuvien yksilöitten välillä.

Kaupunkitansseille on ominaista tanssiminen pienissä ryhmissä, pareissa, toisaalta myös yksin, kuten on zeimbekikos-soolotanssin kyseessä ollessa tapana. Kaupunkitansseista kahdessa, tsiftetelissä ja zeimbekikossa, ei ole varsinaista määrättyä perusaskelta. Liikkeitä luodaan omien kykyjen mukaan itse.

Rebetikon maailma ja kreikkalainen uskonnollisuus sulautuvat mielenkiintoisella tavalla yhteen suurkaupunkitansseissa. Zei(m)bekikos

206 Otavan Iso Musiikkitietosanakirja, 544. Lihavointi omani.

207 Suurkaupunkitanssien kehityshistoriassa on koettu samanlaisia vaiheita kautta aikojen. Tanssintutkimuksen hokema meidän ajaltamme 1990-luvulta toteaa: "Valssi yhdisti parit uudella tanssiootteellaan. Sitten tuli Travolta ja erotti parit".

esimerkiksi on alkujaan miehen yksinään esittämä (nykyisin näkee Kreikan naistenkin tanssissa sooloilevan) pienen lattiatilan tanssi, jossa tarkoitus on tuoda esille tanssin kautta kehonsisäisiä mielentiloja ja jopa mystifioitujen, tuonpuoleisten, Kreikan kansanuskolle tyypillisten voimien vaikutusta, voimien kamppailua tanssijan kehossa. Kuten aiemmin jo mainittu, voimat, jännitteet, ristiriidat ja lopulta harmonia ovat olleet kautta aikojen kreikkalaisen maailmankuvan rakennusaineita. Rebetikon laulut täytyvätkin, kuin jokapäiväisenä asiana, haadksesta, enkeleistä, ylösnousemuksista, Jumalan Äidistä ja hurmoksellisen oloisista visioista.

Kaupunki- ja maaseututanssien vastakohtaisuus muodostaa jälleen kreikkalaisen kulttuurin tunteman disemisen parin. Maaseudun tanssit ovat **julkisia**, näkyviä avointen paikkojen tansseja, joita saatetaan tanssia paljaalla maalla. Monet tansseista perustuvat vanhoihin perinteisiin edustaen liikkeillään muun muassa yhteisön **sukupuolikurin** ihanteita. Maaseudun tansseja voidaan esittää ja tanssia erilaisissa **virallisissa yhteyksissä**, yhteenkuuluvuuden tunteen kehittämiseksi, esimerkiksi kansallispäivänä ja kirkollisina juhlapyhinä. Jälkimmäisiä edustavat Kreikassa lukuisat paikallistason pyhimysjuhlat, *panijirit*.

Kaupunkitanssit ovat tämän "virallisen", "hyväksytyn" kansanperinteen kuvan kääntöpuoli. Kaupunkitanssit ovat tarkkaan ottaen populaaritansseja, yleisön suosimia tanssimisen tyyppisiä eivätkä kaikki kreikkalaiset näin noteeraakaan kaupunkitansseja kansantansseihin kuuluviksi. Argentiinalaisen tangon kehityshistoria on muuten eroottisuonteisena suurkaupunkitanssina kokenut samanlaisia vaiheita kuin Kreikankin suurkaupunkitanssit, tämä on mielenkiintoista havaita.

Kaupunkitanssit ovat sisätilojen tansseja, joita lähes poikkeuksetta tanssitaan lattialla. Kaupunkitanssit ovat eritoten illan ja yöajan tansseja. Tsifteteliäkin aletaan tanssia vasta illanvieton loppupuolella, kenties vasta pikkutunneilla. Yleisesti on havaittavissa, että mitä pidemmälle kreikkalaisten tavernaillanvietto kuuluu samalla tunnelman kohoamisen ja humaltumisen asteen lisääntyessä, sitä pidemmälle päästään viettien ja intohimojen esilletuomisessa - estojen vastaavasti vähetessä. Helsingin Sanomien juttu kertoo seuraavassa otteessa tarkemmin kreikkalaisen tavernaillan kulusta.

Tyypillinen ateenalainen ilta yökerhossa alkaa puoliltaöin, kun laulajat aloittavat uusien hittien esittämisen. Kahdelta aamulla kaikki laulajat kokoontuvat lavalle yhteislauluun ja esittävät ikivihreitä. Yleisö juo valtaisia määriä viskiä ja votkaa, laulaa mukana ja tanssii pöydillä.

"Meillä ei ole varaa ostaa uutta taloa tai autoa ja kaikki muu on elämässä kurjaa, joten yritämme pitää hauskaa ulkona", kirjanpitäjä Spyropoulos sanoi kiristäessään solmiotaan villin tanssituokion jälkeen.

Kreikan viranomaisilla ja poliitikoilla on usein tapana viettää aikaansa yökerhoissa. Pääministeri Andreas Papandreou oli yökerhojen vakiovieras edellisellä valtakaudellaan 1981-89. Sydänleikkaus 1988 lopetti pääministerin yöjuoksut.

Nykyinen työministeri Evangelos Yannopoulos kuvattiin viime vuonna eräissä suosituissa yökerhossa stripparin rintaliivit päässään. "Myös minä allekirjoitin uuden (yökerhojen aukioloaikojen kiristämistä koskevan) määräyksen, mutta ymmärrän vastustajakin. Katsotaan nyt, miten tämä toimii", Yannopoulos sanoi.²⁰⁸

Yöajan tansseissa tuodaan esille kreikkalaisyksilössä valoisan aikana pinnan alla piileviä viettejä, intohimoja ja jännitteitä - kaikki asioita, jotka eivät liity kansantanssin viralliseen, esitettävään puoleen. Tunnettua toisaalta on, miten kreikkalainen filosofia ja kreikkalainen ajatusmaailma jo antiikissa suhtautui kielteisesti ruumiillisuuteen. Sielullisuus ja hengen korostamisen sai etusijan. Platonille ruumis edusti sielun hautaa. Sittemmin kristinuskosta vahvistettiin ruumiillisuuden ja ruumiiseen liittyvien asioiden väheksymistä.

Jännitteitä tuodaan esille sikäli, koska kreikkalaisille kosmos on toisilleen ristiriitaisten, ikuisten maailmanvoimien temmellyskenttä. Voimat, joista yksi on **Eros**, rakkaus, vaikuttavat ihmisessäkin ja toisaalta hänen kauttaan. Kreikkalaisten kansanuskossa kaikki hyvä tulee jumalilta ihmisen ollessa "peili", joka heijastaa jumaluuksien loistetta ja välittää sitä mitä on jumalilta saanut.

Voimien, intohimojen ja viettien purku tapahtuu yöaikaan kahdestakin syystä. Ensimmäinen syy on Lähi-Idän ja itäisen Välimeren maitten kulttuureille ja uskonnoille tyypillinen tapa hahmottaa yö **häpeän ajaksi**, jolloin on tilaisuus harrastaa ylimmän jumalan näkymättömissä kulttuurin käytösnormien päiväsaikaan kieltämiä tekoja. Näkyvimpiä näistä

208 Helsingin Sanomat, 13.2.1994: "Kreikkalaisia ajetaan kapakoista kotiin".

teoista ovat varkaus ja luvattoman seksin harjoittaminen.²⁰⁹ Itsensä hillintä oli antiikin kreikkalaisille itsentäänselvyys. Hillitseminen ulottui muitten elämänalueitten lisäksi sukupuoliviettiin ja sen ilmaisemiseen.

Toinen syy on kreikkalaisen kulttuurin tapa hahmottaa julkiset paikat (kadut, torit, ulkotilat) miehisen käskyvallan alaisiksi, jolloin niillä liikuttaessa kuuluu noudattaa yhteisön asettamia käytösnormeja. Muussa tapauksessa on ensisijaisesti miesten tehtävä, tarvittaessa voimankäytöllä, korjata häiriötila. Hillitty ulkoinen olemus julkisuudessa päiväsaikaan kuului antiikin aikaisiin hyveisiin. Näinollen yöajan tanssit tarjoavat **sisätiloissa**, feminiinisen prinsiihin ja määräysvallan helmassa, suojan päiväsaikan rooli-odotuksia vastaan.²¹⁰ Ravintolan lämmintä, hämärää, jokseenkin ahdasta tilaa voitaisiin verrata symbolisella tasolla kohtuun, suojaavaan pesään, jossa voidaan rentoutua ja regressoitua ulkopuoliselta pahalta.²¹¹ Yöajan huvittelu on rajatila, jolloin on mahdollisuus rentoutumiseen, julkisuudessa asetetuista rooleista vapaana.²¹² Ymmärrettävästi kreikkalainen kansanperinteen tutkimus ei ole liiemmin halunnut korostaa jos toisaalta mainita lainkaan kreikkalaisen musiikki-, laulu- ja tanssikulttuurin tätä epävirallista puolta. Mainittu epävirallinen puoli kun parhaimmillaan pitää sisällään säädyllisyy-

209 Raamatun viisauksirjalisuus, kuten Jeesuksen puheetkin, varoitavat yöajan luvattomista teoista; esim. Matt. 24:43: "Ymmärrättehän, että jos talon isäntä tietäisi, mihin aikaan yöstä varas tulee...". Aiheesta samoin Herzfeld, 1987, 196, "Yö on täynnään pahuutta".

210 Sisästä onntojen esineitten ja tilojen rinnastaminen naiseen on tuttua esimerkiksi freudilaisesta unientulkinnasta, missä sellaiset esineet kuten sormustin, kori, rasia tai talo viittaavat naissukupuoleen ja lapsenkantoon.

211 Juha Kuusniemen Kybeleä ja Anatolian äitijumalatarta käsittelevässä proseminariesitelmässä käy ilmi, että jumalattarien patsaat oli sijoitettu pääasiassa luoliin. Luola, sen lisäksi, että se viittasi kohtuun, kuvasti myös maailman alkuaan kaaosta ja pimeyttä, josta elämä on lähtenyt syntymään. Esitelmän sivulla 16 todetaan: "...Kybelen (ja myöhemmin Artemiksen) kultissa vesi eri muodoissaan, maisemasta erottuvat vuoret ja niiden luolat ovat pyhiä paikkoja".

Kaupunkien hämät kapakat muistuttavat äitijumalatarkultin luolia etäisesti, liekö tämä vain sattuma?

212 Katso äskeinen HS:n jutun lainaus ja eritoten ministerin yökerhoseikkailut.

den rajoja lähestyviä tanssiliikkeitä, tanssimista pöytien tai tuolien selkänojien päällä, tempuilla väkijuomantäyteisillä laseilla ja juomapulloilla sekä suurieleistä savilautasten rikkomista. Viime mainitun ilonpidon muodon Kreikan sotilasjunta ehti vallassa ollessaan (1967-1974) hetkeksi kieltääkin.

Kaupunkitanssit ovat ehdottomasti epävirallisia vapaa-aikaan liittyviä huvittelun ja itsensä kokemisen muotoja. Tanssin esiinmurtautumista ohjaa tavernaillan kulku viininnauttimisineen ja ystäväpiireineen. Myös orkesterin ja paikan isännän kyky saada ote tavernan tai buzukian asiakkaista vaikuttaa tunnelman kehittymiseen. Nämä seikat johtavat tunnelman kasvetua kokonaisvaltaiseen, spontaaniin, usein iloluonteiseen, ehkä villiinkin tanssiin.

Tavernan isännän velvoite on parhaana päällepäsmärinä rikkoa lautasia ja muuta irtaimistoa siinä onnellisessa tapauksessa, että vieraat alkavat toden teolla viihtyä ja tanssihetkistä vauhtia haettuaan särkeä paikkoja. Maaseudun tavernoissa miehet saattavat kaiken kukkuraksi ammuskella kattoon. Suomalaisturistien kertomukset tavernanomistajien itse ikkunan läpi heittämistä ravintolapöydistä kielivät perin toisenlaisesta talon isännän roolista kuin meillä. Vieraanvaraisuus kun on kreikkalaisille jumalien säätämä, rikkomaton velvollisuus, jossa miehen kunnia mitataan.

Neljästä kaupunkilaistanssista tuskin koskaan näkee esitettävän estraditanssina kahta, vapaamuotoiseen kuvioimiseen pohjautuvia, zei(m)bekikosta ja tsifteteliä. Molemmat mainitut ovat intiimejä, individualistisia ja herkkiä sisätilan tansseja, jotka eivät saisi täyttää oikeutta estraditanssina. Tanssit eivät näet "toimisi" paraimman mukaan väärässä esitystekstissään. Täysi mahdottomuus olisi toisaalta johdattaa fustanella-asuiset tsamikoksen tanssijat yöajan tavernan uumeniin, missä suuren tilan ja valoa vaativa tsamikos - julkinen tanssi - pääsisi kaikkea muuta kuin oikeuksiinsa.

Virallisen kulttuurinkuvan ihanteet edustavat poolista vastaparia yksilön tavoille ja haluille tanssia - ja toimia - mielensä mukaan. Kulttuurin ihanteet ja yksilön mieltämä toiminta ovat siten yhden jatkumon ääripäitä. Näiden kahden kreikkalaisten toimimista ohjaavan suureen, so. toiminnan mallin, Jaakobinpaini on diseminen pari tyypillisimmillään. Tsifteteli ja tsamikos muodostavat yhden, vastakohtaisuuksista rakentuvan disemisen parin. Tansseja tutkittaessa havaitaan, että molemmat kuuluvat kreikkalaisen kulttuuripiiriin tansseihin mutta ovat luonteeltaan ja käyttöyhteydeltään kuitenkin jyrkästi erilaiset. Tsamikos on päivänvalon tanssi, tsifteteli yön. Tsamikos on maalaistanssi, tsifteteli kaupunkilaistanssi. Tsamikos liitetään mieheen, tsifteteli naiseen. Tanssien kesken vallitsee samanlaisuuden erilaisuus ja erilaisuuden samanlaisuus. Tällä äskenmainitulla fraasilla ortodoksi-

kirkko on kuvaillut eri valtioissa toimivien kirkkojensa samanlaisuutta ja toisaalta kansallisten erityispiirteitten tuomaa eriytymistä.

5.5 Tsiftetelin tanssijan asuste

Tsiftetelin tanssimista varten ei ole olemassa mitään ehdottomasti määrättyä asustetta. Asusteena voidaan käyttää työläisen pyhäpuvusta kehittyntä suurkaupunkitanssiasua. Siihen kuuluu valkea kauluspaita, mustat kengät, miehillä mustat suorat housut ja naisilla musta hame, punainen vyö sekä miehillä musta, lipallinen lakki. Toisinaan voi miehillä olla päällään edellä mainitun lisäksi yksinkertainen (ruutukuvioinen) liivi. Tämä on asuste, jos tanssia esitetään vähemmänkään virallisessa yhteydessä, esimerkiksi tanssiryhmän esityksessä turisteille.²¹³

Kansan parissa tsifteteliin ovat kaikki vaatteet käypiä. Yöajan hämyisiset, kuumat ja ahtaat tanssipaidat ohjaavat asun valinnassa. Arkivaatetuksen lisäksi tanssijalla - oikeastaan "huvittelijalla" tai "tanssiin heittäytäjällä", tsifteteli ei ole ensisijaisesti esitettävä tanssi - saattaa olla päällään hieman juhlavamminkin vaatteet, ainakin jos on lähdetty koko perheen kanssa lauantai-iltana kotikulmien tavernaan iltaa yhdessä istumaan. Buzuki-oitten ja yökerhojen ilmapiiri on usein paikan kuuluisuudesta ja kalleudesta tietenkin riippuen juhlallinen, jolloin asiakkailta on tullessaan juhlavaatetus päällään.

Koska yöt ovat suurimman osan vuotta lämpimämpiä kuin Suomessa, on kreikkalaisilla vähemmän yöaikaan päällään, ainakin kuumina kausina, kuin suomalaisilla. Tästä ilmastollisesta tosiseikasta johtuen lähimmäisen koskettaminen ja lähestyminen on monessakin mielessä Kreikassa Suomea helpompaa ja suorasukaisempaa. Puhutellessa vierasta saatetaan koskettaa luonnollisena asiana ja huomion osoituksena. Siten tsiftetelikin on kulttuurin mukainen oman parin lähestymistapa. Tsifteteli on näet etupäässä paritanssi, joskin sitä voidaan kyllä tanssia myös yksittäin suurena joukkiona tanssilattialla. Tunnelmaltaan tanssi on hyvin latautunut, toisin kuin vaikkapa kotoinen humppamme. Onhan sitten meillä suomalaisilla vaikkapa monotanssit omana ilmaston ja kulttuurin poikimana tanssierikoisuutenamme.

213 Olin seuraamassa paikallisen tanssiyhdistyksen ryhmän esitystä erään suomalaisen matkatoimiston järjestämässä iltajuhlissa Kreetan Haniassa huhtikuussa 1990. Tsifteteliä esitettiin kaupunkitanssiasussa.

Joukosta erottuvilla vaatteilla ja huomiota tavalla tai toisella herättävillä tanssiliikkeillä voi saada muitten mielenkiinnon tsiftetelissä osakseen. Onhan kaupunkikulttuureissa kautta maailman jatkuva eloonjäämistaistelun henki, parinmuodostuksessa parhaista yksilöistä taistellaan henkeen ja vereen.

Tsifteteli on pehmeitten, pyöreitten liikkeittensä puolesta naisvartalolle sopiva tanssi. Ehkäpä juuri siksi naisten keskinäinen kilpailu tanssissa on luonnollinen. Kreikkalainen kuriositeetti on sen sijaan se, että myös kaksi miestä, yleensä hyviä ystäviä, voi esittää keskenään tsifteteliä toisen esittäessä heistä naisen osaa. Tanssiin saattaa kuulua osana tällöin leikkittely hedelmillä; kurkku saatetaan asettaa jalkoväliin tanssijoitten väliin, appelsiinit tahi sitruhedelmän puolikkaat paidan alle rintoja esittämään ja niin edespäin. Miesten tanssimiseen naisina lienee vaikuttanut Egyptin ja Turkin hallitsijoitten hoveissa entisaikoina suosittu transvestiittien tanssi.²¹⁴ Naisten rituaalisen tanssin tultua kielletyksi keksittiin näet ottaa naisia esittäviä miehiä tilalle. Ilmiö säilyi elinvoimaisena vuosisatoja ja sillä on heijastumansa nykyaikaankin.

5.6 Tsiftetelin riitinomainen yhteys, mysteerikultit ja kreikkalaisten suhtautuminen sukupuolisuuteen

Eroottisväritteisen ja sukupuolivietin toimivuuteen yhdistettävän tsiftetelin paremmaksi ymmärtämiseksi on syytä ensin katsahtaa antiikin taustoihin sukupuolisuuden osalta. Helsingin yliopiston naishistorian vt. professori Päivi Setälä mainitsee antiikin kreikkalaisista:

Kreikkalaisesta sukupuolisuuden kokemuksesta voidaan nostaa esiin kolme keskeistä piirrettä. Ensiksikin heidän mielestään **sukupuolihalu eli afrodisia on yksi monista ihmisen sisällä vaikuttavista voimista**. Se on kyettävä hallitsemaan ja sopeuttamaan elämän yleiseen järjestykseen.²¹⁵

Antiikin ihmiselle itsensä hallinta ja ihmisen mitan säilyttämi-

214 Hannah, 57.

215 Setälä, 99. Lihavointi omani.

nen oli merkityksellinen asia. Itsensä hillintä ulottui kolmelle alueelle, ruokavalioon, talouteen ja erotiikkaan.²¹⁶ Setälä jatkaa:

Toiseksi kreikkalaiset eivät käsittäneet sukupuolisuhdetta kahden tasaveroisen osapuolen vuorovaikutukseksi. **He pitivät sitä toimintana, jossa joku tekee jotakin jollekin toiselle.** (---) Kreikkalaiset erottivat aktiivisen ja passiivisen, hallitsevan ja hallitun, tunkeutuvan ja vastaanottavan osapuolen. **Arvostettua oli olla aktiivinen, hallitseva ja tunkeutuva ja halveksittua olla passiivinen, hallittu ja vastaanottava.** Aktiivinen osapuoli oli tietenkin mies; ajatus dominoivista naisista oli vieras.

Kolmanneksi kreikkalaiset eivät pitäneet sukupuolielämää yksityisasiana. He ajattelivat, että sen harjoittamisessa on osoitettava samoja miehekkäitä hyveitä kuin kaupunkivaltion hallinnassa.²¹⁷

Kuten aikaisemmin on tässä tutkielmassa käynyt ilmi, mysteerikultit ja -uskonnot olivat antiikin naisten suosiossa; naisten vaikuttamisen mahdollisuus. Julkiselle, **perheenisälle** lankeavalle uskonnonharjoitukselle muodosti vastakohdan naisten hiljaisuudessa ja salaa harjoittama mystisluonteinen uskonto. Tätä harjoitettiin järjestäytyneen yhteiskunnan, kaupungin ja perheen ulkopuolella. Tämänkaltaiselle uskonnonharjoittamiselle oli tyypillistä, että se voimakkaimmillaan lähestyi hulluuden kulttia, *maniaa*.

Kreikkalaisessa uskonnon hahmottamisen tavassa jumalat ovat toisinaan etäällä ihmisestä, toisinaan taas niin lähellä ihmistä, että manifestoituvat ihmisessä tai edes tämän jumalallisessa osassa. Kreetan muinainen naispuolinen pääjumalatar, esimerkiksi, on sukua esihistorian maaäideille. Jumalatar edusti hedelmällisyyttä ja kasvullisuutta ja näyttäytyi tavallisten kuolevaisten naisten hahmoissa.²¹⁸ Tämä jumalatar muistutti vähäaasialaista Kybeleä siinä määrin, että kreikkalaiset samastivat molemmat jumalattaret.

216 Setälä, 96.

217 Setälä, 101. Lihavointi omani.

218 Setälä, 19.

Siten Kreetan jumalattaresta käytettiin myös nimeä *Rhea Kybele*.²¹⁹

Olympolaisen jumalsysteemin ylijumala Zeus rinnastettiin puolestaan muinaisina aikoina kuninkaaseen. Zeus hedelmöitti siemenellään naisjumalattaret, kuningas puolestaan maan jumalattaren ja turvasi viljan kasvun. Viljan kasvun turvaava sade oli itse asiassa jumalattaren hedelmöittäjän miesjumaluuden spermasade. Sama ajattelun malli vallitsi luonnostaan kreikkalaisessa antiikin avioliitossa: mies oli isäntä, joka hedelmöitti peltonsa, vaimonsa. Zeus sekä kuningas olivat kreikkalaisten silmissä samanlaisia luovuttaessaan itsestään alaisilleen uskonnollisia, sosiaalisia ja psykologisia **voimia**. Kreikan jumalille on ominaista esiintyminen voimina henkilöitymien sijaan. Vertailun vuoksi, Lähi-Idän kansoista juutalaisille Jahwe ilmestyy kirkkautena, hepreaksi *kabod Jahwe*.

Palvontamenoissa, riiteissä ja rituaaleissa, joissa ihminen lähestyy jumaluutta ja viimein yhtyy tähän, painottui ammoisina aikoina jumalan moninaisuus. Suuret jumalat rinnastettiin suuriin luonnonvoimiin, Afrodite esimerkiksi rakkauteen. Lisäksi on mainittava, että kreikkalaisille jumalten ja jumalallisten voimien hallitsema kosmos rakentuu jännitystiloihin, ristiriidoista sekä etuisuuksien ja voiman tavoittelun taistelusta. Elämän näyttämö, jossa miehet ja naiset esittävät elämänsä rooleja, rakentuu myös taistelusta muita yksilöitä vastaan. Kosmoksen ikuinen alkuvoima, Eros, merkityksellinen myös tsiftetelin kannalta, on omalta osaltaan ihmisyyksilöitä elämäntilanteissa ohjaava voima.

Edelläsanotun merkitys tsifteteli-tanssille on havaittavissa jo tanssin pienoisen tarkastelun myötä. Tsiftetelin kaukaisena rituaalisena esikuvana on maan hedelmällisyysjumalattaren, sittemmin Afroditen palvonta. Afrodite oli ja on kansanuskossa yhä iloisen ja toimivan rakkauden, sukupuolisuuden jumalatar, viime kädessä siis vaikuttava voima.²²⁰

Toimivaa, maailmanvoiman ohjaamaa sukupuolisuutta ei voi julkituoda missä tahansa, sille on oltava oma paikkansa. Kuten antiikinajan naisten kultteja, tsifteteliäkin "harjoitetaan" perheen ja näkyvien, ulkotiloja edustavien julkisten paikkojen ulkopuolella. Tarkemmin sanottuna siis, yö-

219 Durant, 22.

220 Vertaa "Dirlanda"-sävelmän suomennos: "Kun luonto meille lemme loi, da dirlan dirlan daa, vain hullu vastaan kapinoi, da dirlan dirlan daa, mies luonnostansa lankeaa, da dirlan dirlan daa, kun Afrodite vallan saa".

ja ilta-aikaan tavernoitten ja yökerhojen suojissa. Näissä paikoissa voidaan virallisen kulttuurin paheksumaa tsifteteliä harrastaa suuremmalla joukolla.

Kreikkalaisen ajattelutavan mukaisesti sisällä oleminen merkitsee, että itsellä on energiaa. Ulkonaoleminen, so. ulkopuolelle jääminen, merkitsee energian puutetta.²²¹ Sisälle eli keskelle (antiikin kreikassa *en mesoi*) on keskittynyt voimaa ja energiaa kaikenlaisissa kreikkalaisissa yhteisön muodoissa. Kaupunkien keskelle sijoitetut tärkeät rakennukset kuten kirkko, agora, (tori) poliisi ja niin edespäin kuvastavat **voimakeskusta**, tekemisen intensiteetin ydintä. Täten kaupunki todistaa pitävänsä hallussaan voimaa. Toinen voimanosoituksen muoto oli, näin antiikin kaupunkivaltioissa, oma armeija, joka oli lopulta sama asia kuin kaupunki itse. Kreikkalaiset pitivät kaupunkivaltioitten sodankäyntiä luonnollisena kanssakäymisen muotona, koska mittelyitä ohjasi maailmanvoima **Eris**, riita.

Tanssitavernan ja yökerhon voimakeskukseksi voidaan vastavasti hahmottaa tanssilattia. Tanssilatialla tsiftetelin tanssija yhtyy illan kestäessä ja toiminnan kiihtyessä Eroksen ja Afroditen voimavirtoihin, olkoonkin että suurkaupunkikulttuurissa tanssin uskonnollinen ja rituaalinen tausta on suurimmaksi osaksi kadonnut. Voimavirtojen välittymistä tanssijaan ja tanssijasta ilmentää käsitys, että **maa on kaiken energian lähde ja antaja**; maasta välittyy energiaa tanssijan jalkoihin. Tsiftetelin tanssija vastaanottaa taasen ilmasta voimaa kohotettuihin käsiinsä. Tanssija saattaa toisinaan myös koskettaa lattiaa käsillään.

Tanssilatialla yhtyvät myös musiikki, sen rytmit, yksilö ja hänen elämää ja rakkautta sykkivä sydämensä, kehon tanssiliikkeet, jumalten asuinsijana mielletty taivas (*Uranos*) eli ilman elementti sekä Lähi-Idässä kunnioitettu maa, maaperä (*Gaia*) kaiken kasvun antajana. Uskontotieteellisestä näkökulmasta katsoen tsifteteliä voisi siis tarkastella myyttisen taivaan ja maan alkuaikana tapahtuneen liiton *hieros gamosin* muistelemisena, vaikkakaan tämän päivän kaupunkikreikkalainen ei tanssiessaan juuri tiedä tai välitä kulttuurinsa monituhatuotisista taustoista. Siten tsiftetelin tanssiminen on eräänlainen meidän päiviemme rituaali, jossa tanssija seisoo vaikuttavien energioitten voimakseksessa, ilman ja maan, menneisyyden ja nykyisyyden yhtymäkohdassa. Tsiftetelin sisarta itämaista vatsatanssia on, tähän liittyen, mahdollista tanssia temaattisesti siten, että tanssi omistetaan

221 Herzfeld, 1985, 155.

ilmalle, vedelle, maalle ja tulelle.²²²

Mitä voimiin tulee, tsifteteli on oman eroottisuuden ja aktiivisen sukupuolivietin julkituomista. Sukupuolisesti kyvyttömien ja hedelmättömiksi käsitettyjen (kuten iäkkäitten naisien) osa on pysyä poissa tanssilatialta. Siltikin, isoäidin saattaa nähdä joskus tanssivan ensimmäisenä tsifteteliä tai siihen rinnastettavaa tanssia. Tanssinavaus on yhteisön kunnianosoitus sosiaalista asemaa ja korkeaa ikää kohtaan. On yleistä nähdä hedelmällisyys-iässä olevien kreikkalaisten tanssivan tsifteteliä tanssipaikeissa. Toisaalta lastenkin saattaa nähdä innostuvan tsiftelistä vanhempiensa seurassa iltaa tavernassa viettäessään. Iäkkäitä ihmisiä näkee tsifteteliä tanssimassa sen sijaan yökerhojen ja buzukioitten kaltaisissa paikoissa harvoin. Tsifteteli on voiman luovuttamista yhtäaikaisessa tanssitapahtumassa sekä toisaalta jumalisten voimien tavoittelua ja absorbointia.²²³ Panta rhei, "kaikki virtaa", totesi antiikin filosofeista Herakleitos.

5.7 Tsiftetelin liikkeet, eleet, ilmaisu ja asema nyky-yhteiskunnassa

Tsifteteli nykymuotoisena kaupunkitanssina ei sisällä mitään määrättyä, ehdotonta perusaskelta. Kyse on todellakin tanssimisen tavasta, joka sallii suuren määrän liikevariaatioita. Kuten zei(m)bekikosin kohdalla, myös tsiftetelin liikkeitten tyylin ja olemuksen määrää viime kädessä tanssijan ikä, sukupuoli, fyysinen kunto, notkeus, ketteryys ja kehon paino. Kreikan maaseudun tansseissa tavataan parien kuvioita, jotka muistuttavat - toiset enemmän, toiset vähemmän - paritanssina tanssitun tsiftetelin liikkeitä. Erona on kuitenkin tsiftetelin liikkeitten maalaistansseja näkyvämpi eroottisuus, ruumiillisuus ja vartalon värisyttäminen eri liikesarjoissa. Maaseudun tansseissa ei tulisi kuuloonkaan parin koskettaminen siinä määrin kuin tsiftetelissä vauhdikkaimmillaan.

Omalta osaltaan taustan tsiftetelin kuin myös vatsatanssin liikesarjoille muodostavat Lähi-Idän ja itäisen Välimeren alueen naisen elämän arkiset askareet, joihin kuuluvat muiden muassa polttopuitten kerääminen, vedennouto ja -kanto kaivolta, ruoanlaittoaskareet sekä lastenhoito -

222 Seppänen, 106.

223 Tunnetaan toisaalta tapauksia, joissa esiintyvä vatsatanssija on ollut vaipua transsitilaan antaumuksella tanssia esittäessään.